

Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki

The Relationship Between Comics and Pop Art

ÖZET

20. yüzyılın iki renkli sanat hareketi olan Çizgi roman ve Pop Art, klasik ve modern sanat akımları arasında alışılmadık dışında bir tavır sergileyerek özgün bir istikamette ilerlemiştir. Söz konusu bu sanat hareketlerinin; birbirlerine, topluma ve sanat dünyasına karşı adaptasyon süreci; dünya üzerindeki var oluş tarihlerinin savaş ertesinde oluşum göstermesiyle yakından ilişkilidir. Bu sebeple Çizgi roman ve Pop sanatın birbirleri arasındaki münasebeti karmaşık olmuştur. Bu karmaşık düzen bağı marjinal bir konumu da beraberinde getirmiş, bu sanat dinamiklerinin cazibesini artırmıştır. Bu araştırma makalesi, tarihte 20. yüzyılda ortaya çıkan iki modern sanat hareketi olan 'Çizgi Roman' ve 'Pop Sanat' akımlarının birbirlerinden ne ölçüde ve nasıl faydalandığına odaklanıp temelinde anlatılmak istedikleri düşünceyle beraber kapsamlı bir şekilde benzer ve ayırt edici özelliklerinin ne olduğuna ışık tutmak için araştırılmıştır. Araştırma kapsamı içerisinde elde edilen veriler ile bu iki sanat alanının birbiri ile etkileşimini açık bir şekilde ifade edilmesi noktasında önem taşımaktadır. Bu konu hakkında benzer yazılara rastlansa da, bu araştırma metninin değinmek ve vurgulamak istediği esas noktalara, problem ve açıklıklara ilişkin olan örneklerle rastlanmamıştır. Makalede ilk olarak iki sanat hareketinin öz bilgilerine (tarihçe, önemli sanatçılar, önemli çalışmalar, ekoller) ayrı başlıklar altında değinilerek makalenin devamındaki başlıklara bir temel oluşturması sağlanmıştır. Bu bağlamda makalede iki sanat hareketinin birbiri ile ilişkisinden söz edilirken bazı görsel kaynaklardan da faydalanılmıştır. Araştırmada bilgiye ulaşmak için kapsamlı bir literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Makaledeki ele alınan konu kapsamındaki bilgiler ve değerlendirmeler, belli bir zamana odaklı kalmadan geçmişten günümüze değin oluşumlar noktasında ele alınarak ilişkilendirilmiştir. Araştırmada sonuç olarak, bu iki modern sanat akımının birbirleriyle ilişkisinin ve birbirlerine etkilerinin ne şekilde olmuş olduğuna ve ortak olduğu noktalara değinilip alana katkı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çizgi Roman, Pop Sanat, Modern Sanat.

ABSTRACT

Comics and Pop Art, the two colorful art movements of the 20th century, advanced in an original direction by displaying an unusual attitude between classical and modern art movements. These art movements in question; adaptation process towards each other, society and the art world; It is closely related to the fact that the history of existence on earth was formed in the post-war period. For this reason, the relationship between Comics and Pop art has been complicated. This complex order has brought along a marginal position and has increased the attractiveness of these art dynamics. This research article focuses on the extent and how the two modern art movements, 'Comic Novel' and 'Pop Art' movements, that emerged in the 20th century in history, benefit from each other and aim to shed light on the similar and distinctive features of them, together with the idea they want to express. has been researched. It is important to clearly express the interaction of these two art fields with the data obtained within the scope of the research. Although there are similar articles on this subject, examples of the main points, problems and clarifications that this research text wants to address and emphasize have not been found. In the article, firstly, the core information of the two art movements (history, important artists, important works, schools) was mentioned under separate headings, thus providing a basis for the titles that follow. In this context, while talking about the relationship between the two art movements in the article, some visual sources were also used. A comprehensive literature review technique was used to reach information in the research. The information and evaluations within the scope of the subject discussed in the article are related to the formations from the past to the present without being focused on a certain time. As a result of the research, the relationship between these two modern art movements and their effects on each other and the common points were mentioned and contributed to the field.

Keywords: Comic Book, Pop Art, Modern Art.

GİRİŞ

Sanatta iki farklı alan olan "Çizgi roman" ve "Pop Art" sanatı; aykırı, sıradışı ve dikkat çekici vb. ortak sanat anlayışına sahip olmaları nedeniyle zamanla birbirlerine yakın olmalarını sağlayan durumlar olmuştur. Bu yakınlık başka sanat akımlarının birbiriyle olan ilişkilerinden daha çok dikkat çekmiştir. Beraberinde toplum ve eleştirmenler tarafından odak noktası olması da çok zaman almamıştır. Bu anlamda diğer sanat disiplinleri ile de arasında ilişki bulunan "Pop Art" (Popüler sanat), çizgi roman ile ilişkisi söz konusu olduğunda gözlerin bu yöne çevrilmesi bir adım daha hızlı olmuştur. Yıldızkan'ın söylemiyle; "Popüler Kültür tanımlarına göre; sanat ve popüler kültür ilişkisi ile çizgi romanın sanat bağlantıları araştırıldığında, pop art ile arasındaki ilişki ilk bakışta fark edilebilir niteliktedir. Her nasıl ki popüler kültür ürünleri kolay erişilebilir olarak tanımlanmaktaysa, bu bağlamda çizgi romanlarda hedef kitleye ulaşan, hızlı ve etkili bir nesne olarak tanımlanabilir. Böylece güncel sanat tarihinde, sanat ve çizgi roman ilişkisine bakıldığında, uzun soluklu bir ilişki olma özelliğini taşıdığı

Abdulkadir Bakır¹
Şükran Bulut²

How to Cite This Article

Bakır, A. & Bulut, Ş. (2023). "Çizgi Roman Ve Pop Sanat Arasındaki İlişki" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:113; pp:7661-7673.

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.71033>

Arrival: 28 June 2023

Published: 31 July 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim İş Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi. Sivas/Türkiye, ORCID: 0000-0001-6791-3005

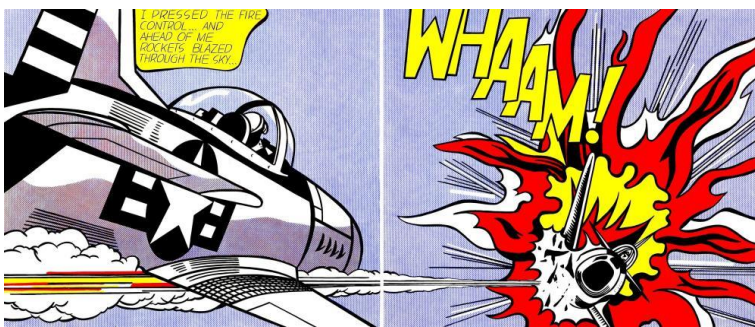
² Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8220-686X

varsayılmaktadır.” (Yıldızkan, 2020: 30). Bu anlamda bakıldığında dikkatleri üzerine toplamış ve toplamaya da devam eden “Çizgi Roman” ve “Pop Art” sanat akımlarının ilişkisi gözden kaçırılmayacak bir olgu olup değinilmesi gereken bir bağlam niteliği taşımaktadır.

Tam olarak 20. yüzyılda sanat formuna ulaşan iki sanat hareketi birbirinden ayrı olarak değerlendirildiğinde Çizgi romanın tarihinin Pop sanata göre daha eski olduğundan söz edilebilir. Bu doğrultuda sözü edilen sanat hareketlerinin bir akım haline gelene kadar ki süreçlerinin bir anda gerçekleşmediğinden, tarih içerisinde kendi sanat alanlarına zemin hazırlayacak çalışmalar yapıldığından da söz etmek mümkündür. Bu durum tıpkı Dadaizm sanat hareketinin Kavramsal Sanat ve Pop Art gibi akımların oluşumuna zemin hazırlaması gibidir. Bu anlamda Mccloud günümüzdeki Çizgi Roman formunun tarihçe olarak 1500’lü yıllara kadar dayandığından bahsetmektedir (Mccloud, 2018:10). Ancak “Çizgi Roman” sanatı kavram olarak ilk kez 18.yüzyılda İngiliz ressam “William Hogarth”ın resim ile yazıyı birleştiren bir çalışma yapmasıyla birlikte karşımıza çıkar. Aynı zamanda Hogarth’ın yaptığı çalışma çizgi romanın başlangıcı sayılmaktadır (Bostan, t.y.). Hogarth gibi “Çizgi Roman”ın günümüzdeki haline ulaşmasında temel oluşturan bazı önemli sanatçılar arasında; “Rudolph Toepferr”, “Frederick Burr Oppen” (Happy Holigan), “Richard Felton Outcault” (The Yellow Kid), “Swinnerton”, “Rudolph Dirks” (George Mc Manus, Bringing Up Father) gibi isimler de yer almaktadır.

Popüler imgelerle ilgilenen Pop Art terimi ise ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni Lawrence Alloway tarafından 1958 yılında yayımlanan bir makalede görülmüştür (Antmen, 2013, s. 160; aktaran Yıldızkan, 2020). Bu anlamda farklı zamanlardan evrilerek geleneksel bir sanat formuna dönüşmüş ve oluşum sağlamış iki sanat hareketinin birbirleri ile ilişkisine değinilmeden önce tarihçelerine de değinilmesi gerekmektedir. Bu tarihsel süreçler sözü edilen sanat akımları için ayrı olarak incelenmesi ile birlikte birbirleri ile ilişkilendirilerek de sağlam bir ilişki kurma yolunda temel oluşturması sağlanabilir.

Geçmişten bu yana sanat anlayışı gereği birçok popüler kültür imgesinden faydalanan Pop sanatın, Çizgi roman ile olan beraberliği ilk zamanlardaki gibi günümüzde de dikkat çekici bir algı yaratır. Bu anlamda onların artık birbirinden beslenen ayrılmaz bir ikili olduğu da söylenebilir. Beaty (2017) “Sanat Karşısında Çizgi Roman” kitabında çizgi romanın sanat dünyası içerisindeki çeşitli durumunu incelerken ve bu incelemeler arasında çizgi roman imgelerine kullanan sanatçılardan da kısaca bahsetmektedir. Özellikle Pop art alanında önemli sanatçılardan olan Roy Lichtenstein ve Andy Warhol, çizgi roman imgelerini ve figürlerini kendi sanat alanlarına katan ilk sanatçılar olmakla birlikte günümüzde de bu tarz çalışmalar sürdüren sanatçılara bu anlamda öncülük etmişlerdir. Kutlu’ya göre; “ABD’li sanatçı Roy Lichtenstein 1963 yılında 172,7×203,2 cm ebatlarında, tuval üzerine yağlı boya “Whaam!” tablosunu gerçekleştirdi. Bu tablo 1962 yılında DC Comics’in yayınladığı “All-American Men Of War” çizgi romanından alınan Robert Kanigher’in canlandırdığı bir sahneydi. Bugün Pop Art akımının en bilinen yapıtlarından olan “Whaam!” Ressam Lichtenstein’a şan, şöhret ve para getirirdi. Asıl sahnenin yaratıcısı Robert Kanigher ise sadece çizgi roman literatüründe çizer olarak yer alabildi. Çizgi romanlar sanat kabul edilmiyor, ancak bir çizgi roman karesi alınıp tuvale taşındığı zaman sanatsal itibar görüyordu.” (Kutlu, 2017). Kutlu’nun bu cümlesine göre aslında sanat diye kabul edilen şeylerin bir zamanlar tuval üzerlerinde sergilenmesi halinde sanat olduğu anlamına ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Pop art sanatçıları çizgi roman sahnelerini kendi tarzlarında tuvalere aktarması sayesinde çizgi romanların gizli cevherini de gözler önüne sermiştir.

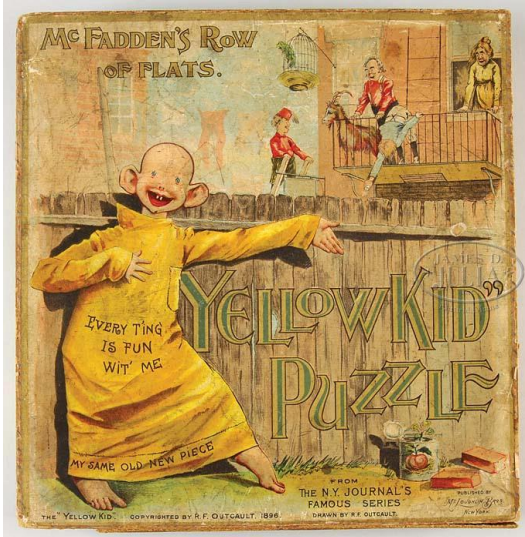
Görsel: 1 Roy Lichtenstein, Whaam!, 1963 (Tate Modern)

Bu anlamda iki sanat hareketinin birbirlerinden nemalanmaları insanların bu sanatlar hareketleri hakkındaki önyargılarının kırılmasına yardımcı olmuştur. Bu şekilde halkın arasında olan Çizgi roman ve Pop Art, sanatçıların çabalarıyla daha kolay anlaşılabilmiştir.

ÇİZGİ ROMAN İLE İLGİLİ

Modern bir sanat oluşumu olan Çizgi Roman, bilinenin aksine yakın zamanlarda bir anda çıkmamıştır, tarihi eski zamanlara dayanan bu roman köklü bir oluşum ve birikim sonucunda gerçek sanat formuna ulaşmıştır. Tarihte Çizgi Roman’ın ilk örneği kabul edilen ve Amerika’da bir gazete bandı olarak çıkış yapan Richard Fenton

Outcalt çalışması olan bir bireyi değil tipi temsil eden "The Yellow Kids" (Sarı Çocuk) gösterilir (Çizgi Roman, 2019).

Görsel: 2 Richard Fenton Outcalt, The Yellow Kids, 1897

Mccloud (2018) 'Çizgi Romanı Anlamak' isimli kitabında Çizgi Roman'ı Will Eisner'in "Ardışık Sanat" olarak ifade etmesinden yola çıkarak, bu tanımlı kendince: "Bitişik düzende bir nizama göre ardışık duran görsel veya başka imgeler" olarak daha açık bir şekilde ifade etmeye çalışmıştır. Devamında ise bu tanıma uyacak şekilde tarihte eski zamanlarda yapılan ve o zamanlarda Çizgi roman olarak adlandırılmasa da Çizgi roman özelliğine sahip olan örnekler yer vermiştir. Bunlara örnek olarak: Cortez tarafından yaklaşık olarak 1519 yılında keşfedilen 'Kristof Kolomb' öncesi epik bir hikâyeyi anlatan 11 metre uzunluğundaki katlanabilir sayfalardan oluşan üzeri resimli el yazmasını örnek vermiştir. Yüzyıllar sonra ise Fransızların, uzunluğu 70 metre olan 'Bayeux Duvar Halısı' ismini verdikleri çalışmanın aynı bu çalışmada olduğu gibi çizgi roman nitelikleri sergilediğinden bahsetmiştir (Mccloud, 1993/2018: 10-11). Aslına bakılırsa tarihteki tüm bu çalışmalar insanların Çizgi roman tasarlama bilincinde olmadan tıpkı Çizgi romanlarda da olduğu gibi anlatmak istedikleri olayları veya olguları (savaş, tarih vb.) anlatma ihtiyacı hissedip kalıcı olmasını sağlamak istediklerinden kaynaklı ortaya çıkmıştır.

Görsel: 3 Fransızlar tarafından yapılan "Bayeux Duvar Halısı"

Evrensel bir sanat olan "Çizgi Roman" alanında geçmişten günümüze kadar çalışmalar ortaya koymuş pek çok sanatçı bulunmaktadır. Sanatın her alanında olduğu gibi Çizgi roman alanında da sanatçılar eserlerini farklı tarzda ortaya koymuşlardır (Acar, 2021). Bunun sebebi ise küresel çapta bir hareket olan Çizgi romanın, her ülkede kendi kültürleri içindeki algı farkı sebebiyle ortaya konuyor olmasından kaynaklıdır. Yani ülkeler kendi kültürlerini dikkate alarak üretim yapmaktadırlar. Kunter 2015'te yayımladığı 'Adım Adım Çizgi Roman' başlıklı yazısında dünya üzerinde bu alanda 4 temel ekol bulunduğundan bahsetmiştir. Bunlar;

- ✓ "Fransız-Belçika Ekolü "Frankofon" (Bande Dessinée/BD)
- ✓ Japon Ekolü "Manga" (doğaçlama resimler)
- ✓ Amerikan Ekolü "Comics"
- ✓ İtalyan Ekolü "Fumetti" (Kunter, 2015).

Burada aslında farklı kültürlere ait 4 temel Çizgi roman metodunun birbirlerinden ayrımından söz edilirken bu kriterlerin; sayfa boyutu, panel sayısı, renklendirilmesi, konuşma balonları vb. şekilde bir yöntem uygulanmasından söz edilmektedir. Buradan yola çıkarak da Çizgi roman sanatının tek bir kalıba uymadan, kültürlerin de sanata

etkisiyle estetik çalışmalar ortaya koyma ve beraberinde mesajı aktarma yolunda sınırları aşan bir hareket olduğu anlaşılmaktadır.

Çizgi romanın altın çağı olarak adlandırılan bir çağ vardır. 1937 yılında “Detective Comics” (DC Comics) yayınevinin basıma başladığı “Action Comics” serisi ile dönem Amerika için artık çizgi romanın Altın Çağı olarak anılmaya başlanmıştır. Bu dönem kostümlü süper kahramanların ortaya çıktığı dönem olarak bilinir (Nyberg, 1994; aktaran Doğru, 2020: 192). Bu dönemdeki çıkış yapan kahraman “Superman” karakteriydi. Ancak bu “Altın Çağ” 2. Dünya savaşında satışlarında düşüş yaşayıp bir müddet duraksadıktan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ‘Frank Miller’, ‘John Byrne’ gibi birçok sanatçının bu alanda üretim yapmasıyla şahlanmıştır. Doksanlı yıllar ile birlikte anti kahraman figürleri çizgi romanların popüler karakterleri haline gelmiştir. Sonrasında 2000’lerde sinemaya uyarlanan X-men serisi ile beraberinde beyaz perdeye yansıyan uyarlama sayısında artışlar gerçekleşmiştir (Kowalski, t.y; aktaran Doğru, 2020: 192). “Marvel Entertainment”ın karakter topluluğu olan “Avengers” karakterleri de bu tarihlerden itibaren sinema uyarlamalarına dahil olmuştur. Buradan da aslında günümüzde sinemanın insanları Çizgi romana yöneltmede çok büyük katkısı olduğu anlaşılmaktadır.

Çizgi roman gibi büyük mecrada yaptığı sanat çalışmalarıyla öne çıkan, kendi dönemine ve ötesine damga vuran pek çok sanatçı olmuştur. Bunlara örnek olarak: Stan Lee, Will Eisner, Rudolphe Töpffer, Neil Gaiman, Grant Morrison, Alan Moore, Audrey Niffenegger, Jack Kirby, Frank Miller, Garth Ennis, Joe Simon ve birçok sanatçı Çizgi roman alanında başarılı çalışmalarını tanınmış sanatçılardır.

POP SANAT HAKKINDA

Pop art terimi, ilk kez İngiliz sanat eleştirmeni ve küratörü olan Lawrence Alloway tarafından 1958 yılında Mimari Tasarım isimli dergide ‘Sanatlar ve Kitle İletişimi’ adıyla yayımladığı makalesinde kullanılmıştır. Tarihte Pop art niteliği taşıyan ilk çalışmalar ise Konrad Klepheck’in daktilo makinesi resmi ve Richard Hamilton’un ‘Chrysler Şirketine Saygı’ (Homage à Chrysler Corp) adlı çalışmalarıdır (Kültür Sanat, 2019) (Görsel 4).

Görsel: 4 Richard Hamilton, Hommage à Chrysler Corp, 1957 (Tate Modern)

Popüler sanat kelimesinin kısaltılmış hali olan ‘Pop Sanat’ 2. Dünya savaşı sonrası soyut dışavurumculuğa tepki olarak ortaya çıkan bir modern sanat akımıdır (Frigeri, 2019: 6). 1950’lerde Soyut Dışavurumculuğa tepki olarak çıkış yapmıştır ancak 1960’lardan itibaren Amerika ve İngiltere’de birbirinden bağımsız olarak gelişim göstermiştir (Kültür Sanat, 2021). Bu tarihten sonra Pop art hareketi endüstriyel yaşamın içinde olup tüketim toplumunun ilk kez farkına varan ve bunu çalışmalarına aktarma düşüncesiyle hareket edip uygulayan birkaç sanatçının başlattığı sanat adına yapılan bir hareket olmuştur (Usluca, 2011). Bu anlamda akımdaki ilklerle beraber önde gelen isimlerine de örnek olarak: İngiltere’de: Richard Hamilton, Eduardo Paolozzi iken Amerika’da ise; Robert Rauschenberg, Roy Lichtenstein, Andy Warhol, Jasper Johns, Keith Haring gibi sanatçılardan söz edilebilir. Bu sanatçılar pop sanat yolunda tüketim kültürünün popüler hayal ürünleri üzerine odaklanmışlar ve seçkin bir sanat anlayışına karşı duruş sergilemişlerdir (Cançat, 2018). Bu durumda Pop sanatın, sanatta devrimsel bir hareket olduğu anlamı çıkarılabilmektedir.

Pop akımının en önemli ve temellendirilmiş ilkesi ise resim yapmanın yaratıcı yönüne odaklanarak bu yönü yüceltmektir. Bu duruma örnek olarak: Sanatçılar resmin neyi ifade edeceğine resme başlamadan önce bir hazırlık yaparak değil çalışmayı ortaya koyma sırasında yani o anda karar vermekteydiler (Kültür Sanat, 2019). Bu da Pop

sanatta aslında estetik kaygıyla beraber resmin arka planındaki düşüncenin de kuvvetli olması gerektiğini vurgulamaktaydı.

ÇİZGİ ROMAN VE POP SANATIN TANIMI VE TARİHTEKİ BENZER YANLARI

20. yüzyıl modern sanat akımı olan ‘Pop Sanat’ 50’li yıllardan itibaren gelişim göstermiş ve anlayış olarak klasik tarz sanat anlayışının dışına çıkmıştır. Pop sanat, Grafik tasarım, Illüstrasyon, Çizgi roman ve Fotoğraf alanlarıyla arasında ilişki bulunan ve bunlardan nemalanan bir anlayışı benimseyen modern sanat hareketidir (Sanatın Öyküsü, 2020). Pop sanatın özellikle çizgi roman ile arasında tasarım anlayışı olarak pek çok benzer yanları olduğu bir gerçektir. Birbirleriyle benzer yanları bulunan bu iki sanat hareketinin tarih içerisinde farklı şekillerde tanımlandığı da görülmektedir. Frigeri’e (2019) göre Pop sanatın tanımı şu şekildedir: “Pop genellikle cesur ve göz alıcı renkler ile popüler kaynaklardan alınan çağdaş görsellerin birleşimi olarak tanımlanır.”. Bu tanıma göre Pop sanatın dikkat çekmeyi seven ve bu doğrultuda renk seçimini de buna göre kullanan bir yol izlediği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Pop sanat çalışması, mesajını karşı tarafa aktarırken sıradan sanat eseri üretimi anlayışının dışına çıkıp hiç denenmeyen farklı yolları deneyerek mesajı aktarma yollarına gittiği görülmektedir. Çizgi roman ile ilgili ise Mccloud (2018) şu şekilde bahsetmiştir: “Çizgi roman, hem felsefi hem de estetik açıdan, zaman ve mekânın hükmü üstünde serbest biçimde dolanan resim ve imgelerle yapılan anlatımdır”. Bu bağlamda çizgi romanın da tıpkı Pop art hareketinde olduğu gibi sanat eseri ortaya koyma yolculuğunda kendi bulunduğu zamanın kalıplarından taşmış, özgürlükçü, farklı, renkli vb. bir yol izlediği görülmektedir.

Tarih içerisinde Pop sanat ve Çizgi romana, tıpkı Dadaizm akımında da olduğu gibi insanlar tarafından tepki gösterildiği ve ciddiye alınmadığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak Mccloud (1993/2018) ‘Çizgi Romanı Anlamak’ isimli kitabında şöyle demiştir: “Çizgi roman anlatım biçimlerinin öksüz çocuğudur. Tarihe hangi açıdan bakarsanız bakın çizgi ile anlatım şekli, belli başlı birkaç ülke dışında hemen hiçbir zaman ve hiçbir açıdan ciddiye alınmamıştır.”. Mccloud’un bahsettiği gibi çizgi romanların tarihteki bu ciddiye alınmama durumu aslında onun dilinden herkesin anlamadığı ya da anlamak istemediği, insanların tarihsel süreçte bu çizgi roman tarzına ön yargılı yaklaştığı anlamı çıkarılabilir. Bunun yanı sıra bu tarza yakın duranların ise küçük bir kısım olduğu ve bu tarzı ciddiye alarak takip ettikleri anlaşılmaktadır. Pop sanatında da tıpkı çizgi romanda olduğu gibi bu tür anlaşılabilirliklerle karşılandığı görülmektedir. Güçhan 2004’te yayımladığı yazısında bu konuyla ilgili olarak, üst kültürün karşısında yer alan ve temelde popüler kültürü resmeden Pop sanatın, standart estetik beğenilerini oluşturan klasik yapıtlar karşısında değersiz, yeterli olmayan, dikkate alınmayacak derecede önemsiz olduğu hakkında söz edildiğinden bahsetmiştir (Güçhan, 2004: 24). Burada popüler kültüre dayanan ‘Pop Art’ında çizgi romanla aynı şekilde toplum tarafından bir zamanlar reddedildiği anlamı çıkarılabilir.

İçinde bulunduğumuz yüzyıl içerisinde “Çizgi Roman” ismi o kadar olumsuz anlamlar toplamıştır ki bu türün en iyi örneklerinin yaratıcıları bile kendilerine “illüstratör” “ticari sanatçı” ya da en iyi ihtimalle “karikatürist” ismini yakıştırmayı uygun bulmuştur (Mccloud, 2018: 18). Mccloud’un bu cümlesinden anlaşılacağı üzere insanların sadece çizgi roman çalışmalarına değil çizgi roman sözcüğüne de önyargısı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak Amerikalı Çizgi roman yazarı Stan Lee bir söyleşide şu sözleri söylemiştir: “Bakın, biz bu işe başladığımızda çizgi roman küçümsenen bir sektördü. Biri ne iş yaptığımı sorduğunda “yazar” deyip bu kadarıyla yetinmesini umardım. Yanlarından uzaklaşmayı denerdim. Peşimi bırakmazlardı. “Ne yazıyorsunuz? Nerede yazıyorsunuz?” Çizgi roman deyince hemen giderlerdi.” (Stan Lee, 2014; aktaran Ateş, 2014). “Marvel” çizgi roman yazarı Stan Lee’nin yarattığı karakterlerin günümüz sinema sektörüne uyarlanarak can bulduğu ve toplum tarafından küçük, büyük demeden takip edildiği gözden kaçmayacak şekilde görülmektedir. Bu durum dikkate alınır, insanların aslında çizgi roman konusunda çok uzun süre devam ettirdikleri bu önyargıların gereksiz olduğu anlamı doğmaktadır.

Popüler kültür ile “yüksek” kültür arasındaki uçurumu kaldırmayı amaçlayan “Pop Art” sanatının önde gelen sanatçılarından “Andy Warhol” ile ilgili olarak Gürdal yazdığı yazısında şu sözleri söylemiştir: “Andy Warhol, sanat alanına girdiği andan itibaren hem en çok konuşulan, en çok tartışılan isimlerden biri hem de hakkında ki bunca söyleme karşın çizgisini değiştirmemiş, iddialı açıklamalarından geri adım atmamış bir isim olma özelliğiyle sanat algımızın kırılma noktasında duruyor.”(Gürdal, 2018 :1). Gürdal’ın bu sözler doğrultusunda Warhol’un da tıpkı Stan Lee’nin yaptığı gibi tüm bu yersiz söylemler, reddediliş ve kabul edilmeyişin karşısında durup çizgisini bozmadan ilerlediği görülmektedir. Bu sanatçılar tüm bu ilerlemenin sonucunda ise dünyada kendi alanlarında en çok tanınan sanatçılar arasında yer almaktadır. Tıpkı Lee ve Warhol gibi dik duruş sergileyen sanatçılarda günümüzde adından söz ettirmektedirler ve diğer sanatçılar için bir ilham (çıkış noktası) kaynağı olarak görülmektedirler.

POP SANAT VE ÇİZGİ ROMAN YAN YANA

Tarihte farklı sanat disiplinlerinin birbirleriyle doğrudan veya dolaylı olarak etkileşimde olduğu görülmektedir. Bu anlamda iki farklı sanat disiplini olan Pop sanat ve Çizgi roman sanatının da birbirleri üzerinde yakından etkileri olmuştur. Özellikle Çizgi romanın bir popüler kültür ürünü olduğu düşünüldüğünde, popüler kültür öğeleriyle yakından ilgilenen ve faydalanan Pop sanatın da bu alandan beslendiği aşikârdır. Bu durumda Çizgi romanların uzantısı olan çizgi dizi ve çizgi filmler vb. için de durumun aynı şekilde olduğu anlamı çıkarılabilir. Mccloud bu konuyla alakalı olarak kitabında şu şekilde bahsetmiştir: "... izleyici özdeşleşmesinin güçlü olduğu mecra çizgi film ve karikatürler olduğundan, tarih boyunca dünya popüler kültürüne sızmaları kolay olmuştur." (Mccloud, 2018: 42). Çizgi romanların içinde figürler ve karikatürlerden oluşan kompozisyonları barındırdığı, çizgi filmlerin ise çizgi romanların bir çeşit dönüşümü olduğu düşünüldüğünde Mccloud'un bu sözüne çizgi romanların da dahil edilmesi abes durmayacaktır.

Pop art alanında birçok sanatçı çizgi roman imgelerini kullanmıştır. Özellikle Pop Art sanatçısı "Roy Lichtenstein" çizgi roman imgelerini kullanarak bu iki farklı sanat alanını kaynaştırmıştır. Sanatçı genel olarak popüler kültür simgelerinin ortaya çıkarttığı anlık etkiyi ölçeklerini büyütürken tuvaline aktarmıştır. Bu doğrultuda özellikle çizgi romanların da bu dönemlerde oldukça popüler olduğu düşünüldüğünde Lichtenstein'in sanat çalışmalarında yerini bulduğu söylenebilmektedir (Öğüt, 2008).

Lichtenstein, birçok çizgi roman sanatçısının çalışmasını tuval üzerinde kendi tarzıyla beraber tekrar yorumlayarak iki sanat akımının birleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu anlamda Lichtenstein kitleler tarafından tanınmış olan çizgi roman figürlerini resimsel tarzda sunmaktan keyif almıştır. "Büyük boy çizgi roman imgeleri, savaş sonrasında kitle üretimi, popüler reklamcılık ve çizgi romanların büyük dalgasını ironik ve cesur bir üslupla yansıtmış." (Sanatın Öyküsü, 2020). Lichtenstein'in çizgi roman imgelerini kendi sanat alanına dahil etmesine oğlunun bir sözü yardımcı olmuştur. Elinde Mickey Mouse çizgi romanı bulunan oğlu bir gün babası Lichtenstein'e: "Bahse girerim ki baba sen bu kadar iyi boyayamazsın" demiştir. Bu sayede oğlu Roy'un kafasını karıştırmıştır. Devamında ise 1961 yılında Lichtenstein bilindik çizgi film karakterlerinin renk ve biçimlerini değişikliğe uğratarak kendi tarzıyla yorumlayarak altı resim yapmıştır (Altaş, 2014).

Görsel: 5 Roy Lichtenstein, Look Mickey, 1961, T.ü.y.b National Gallery of Art, Washington, D.C.

1963 yılından itibaren ise çalışmalarını gazete yayımcısı olan Benjamin Day'ın oğlu Benjamin Henry Day Jr.'icat ettiği "Ben-Day" noktacıklarını dahil ederek ortaya çıkardığı eserlerinin tavrını değiştirmiştir. Bu anlamda Ben-Day noktacıklarını çalışmalarında ilk kullanan sanatçı ise Lichtenstein olmuştur. Zamanla çizgi romanla harmanladığı pop art çalışmalarına parlak renk blokları ve konuşma balonlarını da ekleyerek geliştirmiştir. Sanatçı, çalışmalarında kullandığı bu tarz farklı denemelerle Andy Warhol gibi Pop Art akımının önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Fakat kendini Pop Art sanatçısı olarak sınıflandırmamıştır. Çalışmalarını "Amerikan tarzı endüstriyel çizim" olarak değerlendirmiştir (Sanatın Öyküsü, 2020).

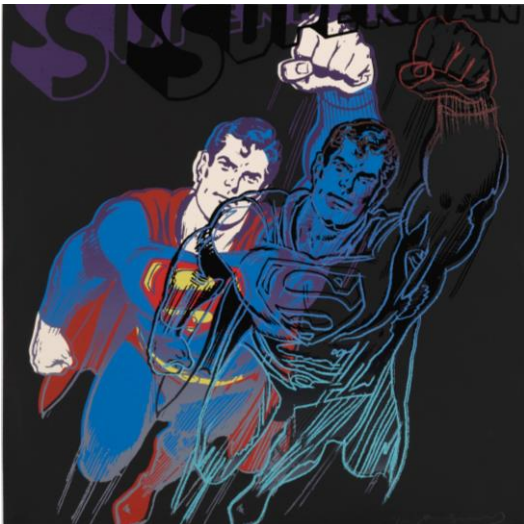

Görsel: 6 Roy Lichtenstein, Sweet Dreams Baby!, 1965

Her ne kadar Lichtenstein'in, eserlerine çizgi romanları dahil etmesiyle ilk olduğu bilinse de, ilham kaynağı olarak ilk büyük boyutlu çizgi romanlardan esinlenen eserler Andy Warhol'a aittir (Öğüt, 2008). Warhol tuvallerine çizgi roman figürlerini aktarırken zamanla hazır imgelerden de faydalanmaya başlamıştır. Belli bir manası olmayan imgelerden faydalanarak insanların belleklerinde yer edinmeyi hedefleyen çalışmalar ortaya koymuştur (Yıldızkan, 2020).

Warhol tıpkı Lichtenstein gibi çizgi roman imgelerini ve figürlerini kendi sanat alanıyla birleştirip tuvaline aktarırken bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Bununla ilgili olarak Beaty "Sanat Karşısında Çizgi Roman" kitabında şöyle bahsetmiştir: "Lichtenstein'in ve Pop Sanatına bağlı, sıradan ve gündelik nesnelerin sanat formuna dönüşmesini sağlayan sanatçıların eserleriyle, ucuz sanat sayılan çizgi roman arasındaki ilişki incelenirken; öfkeli çizerlerin gözünde "kötü" olarak yorumlanmaktadır." (Beaty, 2017, s. 62). Beaty'in bu sözüne aslında Lichtenstein'in beraberinde aynı şekilde çizgi roman imgelerini tuvallerine aktaran (kendi sanatıyla yeniden yorumlayan) Warhol da dahil edilebilir. Burada Pop art ve Çizgi roman alanının kaynaşması durumunun bazı çizerlerin dikkatini çektiğini ve onların gözünde beğenilmediğinin anlamı çıkarılmaktadır. Durumun böyle olması Çizgi roman ve Pop Art arasındaki ilişkinin tarih boyunca hep dikkat çekmesi ve bir tartışma ortamı yaratmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla da bu alanlara ilgiyle yaklaşan sanatçılar için bir duraksama durumu olmuştur (Yıldızkan, 2020).

Andy Warhol, çizgi romanlardan etkilenerek ilk eserlerini 1960 yılından itibaren yaptı. Etkilendiği ve çalışmalarında yer verdiği bazı çizgi roman karakterleri arasında; 'Popeye', 'Dick Tracy', 'Superman' ve 'Mickey' gibi karakterler vardır (Şenol, t.y.).

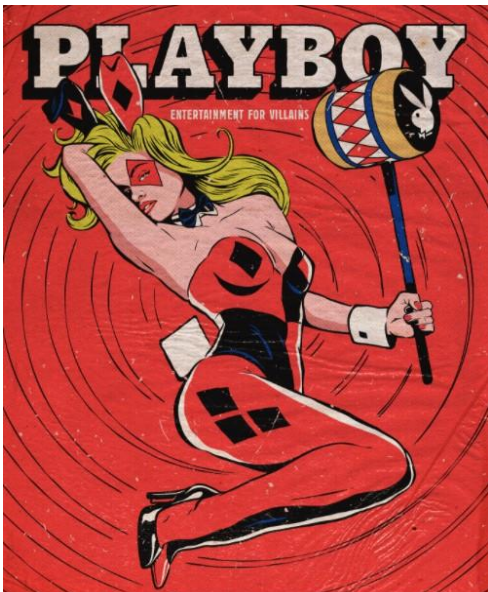
Görsel: 7 Andy Warhol, Superman, 1981

Postmodern çağda bilginin ulaşılabilirliği hakkında; her zaman herkesin ulaşamayacağı kadar önemli ve lüks olduğundan bahsedilmektedir. Bu anlamda herkesin anlam veremediği, seçkin bir anlayışı benimseyen yüksek sanatın “High Art” karşısında zannedildiğinden daha fazla bilgiden yoksun bir çoğunluk olduğu söylenmektedir. Buna karşın, Pop art zamanla medya ile birlikte hızlı bir şekilde nam salar ve yapılan işler bir şova dönüşür. Bu doğrultuda izlemek, kavram yaratma ve anlamaya göre daha kolay bir aktivite olduğundan tüm kolaylığıyla bunların ilerisine geçmiştir (Öğüt, 2008). Bu anlamda Warhol gibi daha birçok sanatçı da Pop art sanatı içerisinde, çizgi roman gibi popüler imgeleri seçip daha algılanabilir şekilde çalışmalarına aktardıklarında, insanlar arasında bu ayrıcalıklı durumu bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Pop art gibi çizgi romanda da durum aynı şekildedir. Bununla ilgili olarak Yıldızkan (2020) şu şekilde bahsetmiştir: “Çizgi romanın halkın her kesimine hitap eden toplumsal dili, yüksek ve alçak sanat dallarını ortadan kaldırmıştır.” (Yıldızkan, 2020: 65). Bu doğrultuda çizgi roman da tıpkı Pop art sanatında olduğu gibi bir kitle ayrımı yapmadan daha algılanabilir bir şekilde insanlara ulaşmayı amaçlamıştır.

Görsel: 8 Andy Warhol, “Dick Tracy,” Pop Art 1963

Çizgi roman figürlerini ve imgelerini Pop sanat ile birleştiren “Warhol” ve “Lichtenstein” bu konuda ilk ve öncü olmalarıyla beraber günümüzde de birçok sanatçıya ilham olmuştur ve yol göstermiştir. Yakın zamanda bu tür çalışmalar yapan kişiler arasında Brezilyalı İllustrator “Butcher Billy” bulunmaktadır. Billy, popüler kültür ikonlarını çizgi roman gibi yorumlayarak ölümsüzleştirmiştir (Burgaz, 2019). Pop art ile çizgi romanı kaynaştırdığı çalışmalarında; çizgi roman figürlerine, çizgi romandan uyarlanmış dizi ve filmlere, kült olmuş karakterlere ve daha birçok popüler imgeye yer vermektedir.

Görsel: 9 Butcher Billy, Playboy X Butcher Billy | The Pop Art Cover Reworks, 2018

Butcher Billy'nin 70'li yılların sonlarında doğmuştur. Grafik tasarımcı olan Billy yaptığı çalışmalarda 70'li yılların sonundan 90'lı yıllara kadar popüler kültür kaynaklarına denk gelmek mümkündür. Billy'nin eserlerini yaparken ki estetik anlayışını tıpkı kendiyile aynı dönemde yaşayan pek çok insan gibi televizyon, video oyunları, sinema, çizgi roman ve müzik şekillendirmiştir. Billy daha önce Ian Curtis'i Batman, Morrissey'i ise Superman olarak çizdiği başka çalışmalar da yapmış (Burgaz, 2019).

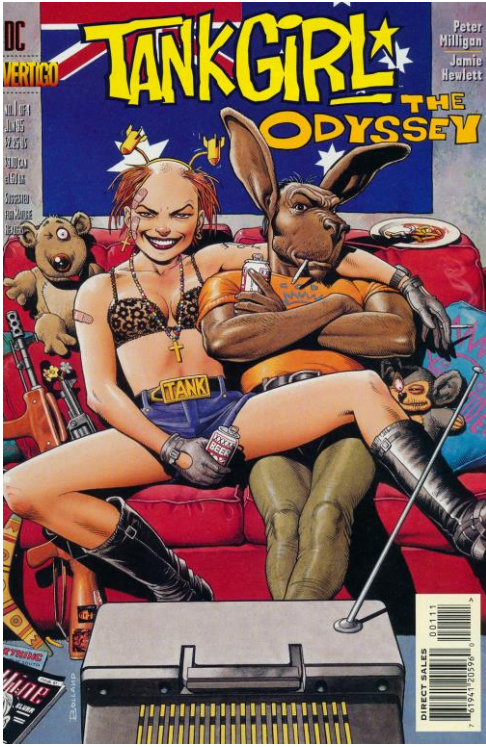

Görsel: 10 Butcher Billy, Los Angeles Times | Stan Lee: A Hero For All, 2018

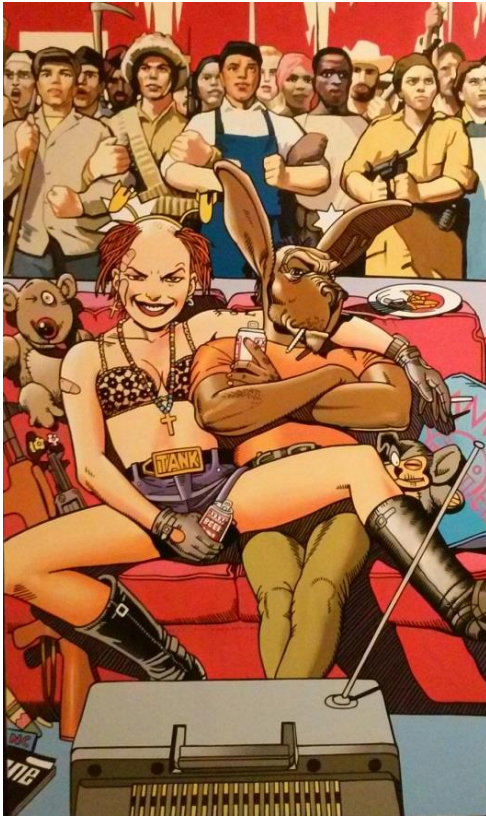

Görsel:11 Butcher Billy, Netflix | League of Legends' Arcane Posters, 2021

Bu alanda çalışmalar yapan bir başka sanatçı ise İzlandalı ressam Erró'dur. Erró Pop art alanında çalışmalar yapan ve çalışmalarında çizgi roman imgelerini kullanmanın yanında reklamlardan elde edilen resimlerden de faydalanmaktadır. 2010 yılında İngiliz çizgi roman çizeri Brian Bolland'ın 1990'lı yıllarda çizdiği Tank Girl çalışmasına ait görüntüleri yeniden ele alarak bir kompozisyon oluşturmuştur (remix etmiştir) (Görsel 13). Daha sonrasında remix ettiği bu çalışma Paris'te bulunan 'Centre Pompidou'da sergilendi. Erró'nun düzenlediği çalışmada ön planda Tank Kızı bulunurken arkasında da Maoist Toplumsal Realite'den alınan bir grup insan figürünü kullandığı bir kompozisyon oluşturmuştur. "Erró, çizgi roman sanatını çekme, yeniden çizme, karıştırma, resim haline getirme ve sanat olarak sunma konularında uzmanlaşmış bir sanatçı olarak tanınmıştı." (Kutlu, 2017). 9 Mart 2007 tarihinde İstanbul'da bulunan DirimArt'da da bir sergi sağlar. Burada, yaptığı çalışmalarla o güne kadar çizgi roman sekanslarını resime dökme konusunda fikir anlaşmazlığına düşen Mimar Sinan öğretim üyelerinden birinin de bu husustaki görüşünde olumlu manada değişikliğe yol açar.

Görsel: 12 Brian Bolland, Tank Girl: The Odyssey Vol 1, 1995

Görsel: 13 Erró, "Tank Girl" Remix, 2010 t.ü. gliseroftalık boya, 163x98 cm

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada Çizgi Roman ile birlikte Pop Art akımlarının birbirleri ile olan ilişkisine değinirken; tarihsel süreçlerine, ortaya konan eserlere, birbirlerinden ne kadar etkilendiklerine, birbirleriyle ilişkileri sonucunda nasıl bir sonuçla karşılaştıklarına, sanat alanında kimleri etkiledikleri gibi durumlar göz önünde bulundurularak konu ifade edilmeye çalışılmıştır.

Modern sanat akımları arasında olan "Çizgi Roman" ve "Pop Art" geçmişten günümüze gelene kadar çeşitli yönleriyle insanlar tarafından ötekileştirilmiş ve dışlanmış. Bu renkli ve özgür ruhlu sanatların sadece kendi alanlarında faaliyet göstermesinin yanı sıra birbirleriyle ilişkisi de söz konusu olduğunda tepkiler yine devam

etmiş. Genel anlamda olumsuz yönde seyreden yargılar sanatçıların istikrarlı şekilde işlerini yürütmesiyle seyir değiştirmiş ve toplumun fikri zamanla olumlu yönde olmuştur. Bu olumlu yargılar özellikle “Lichtenstein” ve “Warhol” gibi Pop art sanatçılarının çizgi roman karelerini kendi sanatlarıyla birleştirip tuvalarına aktardıklarında oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda Warhol ve Lichtenstein bu sanat alanlarını kaynaştırma konusunda avangard (öncü) bir tavır sergiledikleri düşünülebilir. Sanat dünyasında bu uzun soluklu ilişkinin her zaman dikkat çeken bir hal aldığı düşünülürse sanatçıların ve sanat eserlerinin de kolay kolay unutulmayacağı ve tarihin her zamanında konuşulacağı olasılık dahilindedir. Bu da bize göstermektedir ki Popüler kültür ile ilgilenen Pop artın çizgi roman ile bağ kurup onun imgelerinden faydalandığında tarihte o zamanlara kadar anlaşılmayan ve ötekileştirilen çizgi romanın artık gözler önünde olmasını sağlamıştır. Bu yakınlık doğrultusunda ise sözü edilen sanatların insanların zihninde taze kalmaları saplanıp önyargıları yıkma konusunda önemli bir adım olduğu düşünülebilir. Özellikle çizgi romanların insanlar arasında ayırım yapmadan halkın her kesimine hitap eden toplumsal dili, insanların ilk zamanlardaki bu sanata karşı tavırlarıyla tezat durumdadır. Bu anlamda sanatları anlamamak için direnmeyip peşin hüküm vermeden önce temelinde nasıl bir yol izlediğini biraz düşünmek gerekir.

Bu araştırma yapılırken de bu ilişkinin sanat tarihi için ve insanlar için ne kadar önemli olduğu düşünüldü. Araştırma yapmaya başlamadan önce araştırma sırasında ve sonrasında ilgim hep üst noktada olmuştur. Araştırma kapsamında konuyla ilgili olarak da çeşitli literatür taraması yapıldığında ise bu olumlu düşüncelere bir destek sağlanmıştır. Her zaman her yerde ve her anlamda her görüşün karşısında zıt düşüncelerinde olduğu düşünüldüğünde düşünülmeden yapılmış olumsuz yorumların aslında pek de önemli olmadığı anlaşıldı. Sonuçlar insanların her şeyi sevmesi mümkün değil. Bu anlamda araştırmada temelde bahsedilen sanat hareketleriyle ilgili olarak çeşitli okumaların yapılması ve yapılan çalışmalara daha yakından bakılması önyargılı fikirlerin değişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2021). Çizgi Roman Ekolleri. D.O.F.T. Web: <https://doftech.com/2021/08/16/cizgi-roman-ekolleri/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.03).
- Altaş, C. (2014). Çizgi romanda pop art devrimi Roy Lichtenstein. Birgün bir yerde. Web: <https://birgunbiryerde.blogspot.com/2014/10/cizgi-romanda-pop-art-devrimi.html?view=sidebar> adresinden 24 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 17.22).
- Ateş, H. (2014). Stan Lee: “Biz bu işe başladığımızda çizgi roman küçümsenirdi!”. Web: <https://www.edebiyathaber.net/stan-lee-anlatiyor-ben-ve-reagan-bir-gun-heyzen-ates/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 00.31).
- Beaty, B. (2017). Sanat Karşısında Çizgi Roman.(Çev. Nurettin Elhüseyni), Yapı Kredi, İstanbul.
- Bostan, M. (t.y.). Çizgi romalar ne zaman ortaya çıktı? Web: <https://www.bilgiustam.com/cizgi-romanlar-ne-zaman-ortaya-cikti/> adresinden 2 Ocak 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 17.24).
- Burgaz, E. (2019). Freddie Mercury Çizgi Roman Kahramanı Olsaydı?.Bigumigu. Web: <https://bigumigu.com/haber/planet-mercury-comics-freddie-mercury-cizgi-roman-kahramani-olsaydi/> adresinden 26 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.01).
- Cançat, A. (2018). “Pop Sonrası Pop; Neo Pop”, İstanbul Üniversitesi Art-Sanat Dergisi , (9) , 323-335.
- Çizgi Roman. (2019). Dokuzuncu Sanat: Çizgi Romanın Başlangıcından Günümüze Tarihçesi. Web: <https://seyler.eksizozluk.com/dokuzuncu-sanat-cizgi-romanin-baslangicindan-gunumuze-tarihcesi> adresinden 5 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 16.21).
- Doğru, H. Ç. (2020). “Canlandırma Sinemada Çizgi Roman Estetiği: “Spider-Man: Into The Spider-Verse” Örneği”, Journal of Arts , 3 (3) , 189-204. DOI: 10.31566/arts.3.014.
- Frigeri, F. (2019). Pop Sanat. (Çev. Eda. Açınal), Hep Kitap Yayınları, İstanbul.
- Güçhan, A. (2004). “Popüler Kültür Çalışmaları Işığında Pop Art”, Selçuk Üniversitesi Selçuk İletişim, 3(2), 23-29.
- Gürdal, N. (2018). Sanat Alanında Andy Warhol Hadisesi”, İstanbul Üniversitesi Art-Sanat Dergisi, (9), 311-321.
- Kaynakçı, C.Ö. (t.y.). Pop Art’ın Tarihine Yolculuk. Web: <http://www.brandlifemag.com/pop-artin-tarihine-yolculuk/> adresinden 1 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 14.27).
- Kunter, D. (2015). Adım Adım Çizgi Roman. Kahramangiller. Web: <https://kahramangiller.com/cizgi-roman/adim-adim-cizgi-roman-1-ekoller/> adresinden 7 Aralık 2022’de alınmıştır. (Erişim saati: 01.34).

Kutlu, M. F., (2017). Sanat ve çizgi roman. Sanat duvarı. Web: <https://www.sanatduvari.com/sanat-cizgi-roman/adresinden> 2 Ocak 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 23.40).

Kültür Sanat. (2019). Pop Art Sanat Akımı ve Tarihçesi: Renkli Bir Dünya. Web: <https://www.nef.com.tr/blog/pop-art-akimi-ve-tarihcesi-renkli-bir-dunya> adresinden 4 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 21.43).

Kültür Sanat. (2021). Pop Art Nedir?. Web: <https://gelisimseninle.com/tr/haber/detay/91/pop-art-nedir> adresinden 1 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 12.30).

Mccloud, S. (2018). Çizgi Romanı Anlamak. (Çev. Mehmet Cem Ülgen), Sırtlan Yayınları, İstanbul.

Öğüt, Ç. G. (2008). "Popüler kültürün toplumsal etkileri ve Pop Sanat (Yüksek lisans tezi, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2008).

Sanatın Öyküsü. (2020). Çizgi roman imgeleriyle resim yapan, Pop Art kavramını kabul etmeyen Roy Lichtenstein. Web: <https://www.sanatinoykusu.com/roy-lichtenstein/> adresinden 30 Kasım 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 16.01).

Sarıkaya, R. (2021). "Çizgi Romanda Anlatısal Dönüşüm ve Bir Hareketli Çizgi Roman Önerisi", Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Şenol, F. (t.y). Andy Warhol: Pop Art'ı dünyaya sevdiren adam. Web: <https://www.milliyet.com.tr/molatik/sanat/andy-warhol-pop-arti-dunyaya-sevdiren-adam-88858> adresinden 26 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 00.29).

Usluca, Ö.(2011). "Giyim Modası ve Güncel Sanat İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme-Pop Art", Akdeniz Sanat. 4 (7), 0-0.

Yıldızkan, S. (2020). "Çizgi Roman ve Karikatür Sahnelerinin Seramik Uygulamaları", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

İnternet Kaynakları

<https://www.arthipo.com/tr-tr/roy-lichtenstein-whaam-tr-tr.html> adresinden 3 Ocak 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 00.46).

<https://www.morphyauctions.com/jamesdjulia/item/lot-3105-yellow-kid-mcfadden-s-row-of-flats-jigsaw-puzzle-9481/> adresinden 4 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 22.12).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Bayeux_işlemesi adresinden 7 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 00.42).

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/hamilton-hommage-a-chrysler-corp-t06950> adresinden 4 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 23.02).

<https://www.artsy.net/article/artsy-editorial-dare-son-roy-lichtenstein-unwittingly-invented-pop-art> adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 15.01).

<https://www.nytimes.com/2018/06/06/arts/design/roy-lichtenstein-foundation-whitney-smithsonian.html> adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 15.05).

<https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2020/important-prints-multiples/andy-warhol-myths-feldman-schellmann-ii-258-267> adresinden 24 Aralık 2021'de alınmıştır. (Erişim saati: 15.32).

<http://michiganintheworld.history.lsa.umich.edu/popart1963/items/show/50> adresinden 26 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.36).

<https://www.behance.net/gallery/68036063/Playboy-X-Butcher-Billy-The-Pop-Art-Cover-Reworks> adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 18.43).

https://www.behance.net/gallery/72575959/Los-Angeles-Times-Stan-Lee-A-Hero-For-All?tracking_source= adresinden 24 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 18.53).

<https://www.behance.net/gallery/130858089/Netflix-League-of-Legends-Arcane-Posters> adresinden 26 Aralık 2022'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.39).

https://www.tankgirl.info/tankgirl/comics/odyssey_1.html adresinden 3 Ocak 2023'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.50).

<https://www.lemonde.fr/blog/lunettesrouges/2015/02/19/erro-fatigue/> 3 Ocak 2023'de alınmıştır. (Erişim saati: 01.58).

